

6. Dotterweich V. Kurt Schumacher. // Persönlichkeit und Politik in der Bundesrepublik Deutschland. Politische Porträts. Goettingen, 1982, Bd 2. S. 182-195.
7. Potthoff H. Kurt Schumacher - Sozialdemokraten und Kommunisten // Kurt Schumacher und der "Neubau" der deutschen Sozialdemokratie nach 1945. Bonn, 1996. S. 133- 148.
8. Орлов Б.С. СДПГ: Идейная борьба вокруг программных установок 1945-1975. М.,1980. 336 с.
9. "Schwabische Tagwacht", Nr. 306 v. 31.12.1921
10. Henne F. Dr. Kurt Schumacher: ein demokratischer Sozialist europäischer Prägung. Stuttgart, 1969. 635 S.
11. Scharping R. Vermächtnis und Auftrag : zum 100. Geburtstag Kurt Schumachers // Kurt Schumacher und der "Neubau" der deutschen Sozialdemokratie nach 1945. Bonn, 1996. S. 9-23.
12. X. Поттхофф С. Миллер Краткая история СДПГ (1848-2002).-М.,2003. -558 с.
13. Ritzel H. Kurt Schumacher In Selbstzeugnissen und Bilddokumenten. Reinbek: Rowohlt, 1972. 158 S.
14. Albrecht W. Kurt Schumacher: Ein Leben für den demokratischen Sozialismus. Bonn, 1985. 159 S.
15. Plener U. Kurt Schumacher und Kommunisten in den Konzentrationslagern: (1933 - 1943) //Utopie kreativ: Diskussion sozialistischer Alternativen. (1996). S. 31-40.
16. Scholz. A. Kurt Schumacher. Düsseldorf u.a., 1988. 350 S.

М.А. НОГА

ПРАЦІ О. ВОДОВОЗОВОЇ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ ПОЛЬСЬКОГО ЕТНОСУ В КОНТЕКСТІ ЕТНІЧНОЇ ІСТОРІЇ

Процес інтеграції сучасної української держави до єдиного світового співтовариства викликав необхідність пізнання глибин етнічного характеру її найближчих сусідів. З огляду на це слід зазначити, що аналіз основних етнічних констант, які характеризують дані етноси на сучасному етапі, не можна вважати вичерпним без створення цілісної картини, вписаної в певний історичний контекст. А відтак говорячи про певний етнос, не можна оминати періоду утвердження концепції нації та зародження усвідомлення національної ідентичності.

На сучасному етапі розвитку людства складно уявити, що на початку XIX ст. не лише у Східній Європі, а й у більшості країн світу національна свідомість як поняття лише починала окреслюватися. XIX ст. характеризувалося небувалим розквітом нових ідей. Зі зростанням рівня освіченості прийшла впевненість у можливостях інтелекту досягти й пояснити людське буття, що призвело до небаченого розмаїття нових ідеологій. У той час ідеологія постає як рушійна сила історії. Водночас відбувалося формування інтелектуальної еліти. Однією з найважливіших концепцій, висунутих інтелектуалами XIX ст., була концепція нації (національної свідомості). Ця концепція давала змогу по-новому підійти до осмислення сутності суспільства та процесів, що відбувалися у ньому, а також являла собою потужний інструмент впливу на суспільство в цілому та конкретних індивідів зокрема.

У своїй праці "Уявлені спільноти" Б. Андерсон подає наступне визначення нації: "Це уявлена політична спільнота – притому уявлена як генетична і суверенна." І далі коментує: "Вона уявлена тому, що представники навіть найменшої нації ніколи не знатимуть більшості зі своїх співвітчизників, не зустрічатимуть і навіть не чути будуть нічого про них, і все ж в уяві кожного житиме образ їх співпричетності". Не повністю погоджуючись з американським ученим, варто зазначити, що, можливо, саме з відчуття "співпричетності" починається шлях до національної самоідентифікації. І стосується це як окремого представника, так і нації в цілому.

Виникнення й поширення ідеї національної свідомості, що базувалася на етнічній тотожності, відбувалося й в Україні. Відчуження щодо верхів викликало серед інтелігенції зацікавленість життям селянських мас. Живлячись впливом західних ідей, зокрема, теоріями

Гердера, що поклали початок концепції національної самобутності й дали засади для визначення нації, українська інтелігенція, як і інтелігенція Східної Європи, звернулася до неповторних рис своєї етнічної спільності – історії, фольклору, мови, літератури. Саме це зацікавлення зумовило подальші дослідження в цьому напрямку, і зокрема, розвідки, що стосувалися певних рис характеру, притаманних українству. Виникненню терміна “ментальність” передували численні спроби виокремити й узагальнити ті риси, що визначають портрет нації в цілому.

Утвердження на теренах України концепції нації, зростання національної свідомості, спричинивши появу низки праць, присвячених збиранню й вивченню історичної спадщини народу, зумовили також посилення цікавості до етносу в цілому. На початку XIX століття молоді представники інтелігенції були захоплені збиранням фольклорної спадщини українського народу. Результатом цього захоплення постали такі праці, як “Попытка собрания старых малороссийских песен” Миколи Цертелева (1819), “Малороссийские народные песни” Михайла Максимовича (1827) та інші. Посилений інтерес до історії, фольклору, мови народу привертав увагу й до “характеру народу”, яскраво виявленого у зібраних перлинах. Відтак з’являються й перші зауваги дослідників щодо цього питання. На той час офіційна Російська імперія виявляла цікавість до такого роду досліджень, тому у джерелах цього періоду зустрічаємо описи звичаїв, побуту, фольклору не тільки етносів, що входили до складу імперії, а й найближчих сусідів.

Безперечно, визначним явищем у цьому плані можна вважати праці відомої на той час російської дослідниці Олени Водовозової - “Жизнь европейских народов” та “Как люди на белом свете живут”. У першій авторка подає, за власним твердженням, “общее, популярное изображение быта европейских народов во всех его разнообразных проявлениях” – результат 25-літньої праці. Як зазначає сама дослідниця, подібної праці на той час не було не тільки в Росії, а й у західній літературі. Зокрема, третій том розвідки презентував читачу опис Германії, Баварії, Сербії, Австрії, Тіролю і Штирії, фіксуючи особливості побуту, звичаїв та характеру словенців, чехів, галичан, русинів, словаків, угорців та поляків.

Безперечно, відомості, подані О. Водовозовою у цьому дослідженні, заслуговують на ґрунтовний аналіз. Проте ми дозволимо собі зупинитися на розділі, присвяченому полякам. Адже важко не погодитися з твердженням Р. Шпорлика, викладеним у праці “Карл Маркс проти Фрідріха Ліста”, щодо ролі так званого польського питання у формуванні новітнього образу нації. Дослідник зазначає, що вона співставна хіба з роллю Великої Французької революції. Як зауважує з цього приводу Оксана Забужко, Польща того періоду “являла собою напрочуд промовистий зразок безсумнівно окремішнього... народу, який, однак, знедержавлений та поділений між імперіями, тяжів над східноєвропейськими обширами своєрідним “народом-примарою”, “душею без тіла”, навч демонструючи, що “нація” і “державна” – то феномени різного порядку”. Є очевидним, що дане твердження дозволяє нам провести паралель з недавніми реаліями української історії, а відтак – прислужитися справі українсько-польського порозуміння, одному з актуальних питань сьогодення.

Дане дослідження становить неабияку цікавість і з огляду на те, що, характеризуючи поляків Австрії та Прусії, О. Водовозова враховує фактор етнографічного районування й подає окремі характеристики краков'яків, кув'яків, поляків пруської Силезії, мазурів, переходячи згодом до загальної характеристики польського етносу. Наведемо кілька уривків на підтвердження. “Краков'як /прим.: краков'яками називали прежде всего жителей бывшего воеводства Краковского/ наиболее типичный поляк, самый яркий представитель польской народности... Относительно характера и обычаев краков'яков нужно прежде всего заметить, что течение времени для них точно не существует: деревенское простонародье носит ту же самую одежду, придерживается тех же обычаев, отличается теми же суевериями, добродетелями и недостатками, какие были ему присущи несколько веков тому назад. Краков'як прежде всего человек в высшей степени веселый, живой, остроумный и до страсти любящий пирушки, музыку, танцы и пение. Хотя краков'яки, как типичные представители польского народа, по своей натуре не отличаются постоянством и усидчивостью, но многие исследователи их быта утверждают, что теперь, с каждым новым поколением, всё больше

развивается в краковяках любовь к труду, смётка в обыденной, практической жизни, с каждым новым поколением становится всё более уравновешеннее натура краковяка, издавна отличающаяся своим редкостным непостоянством”. Аналізуючи особливості характеру краковяків, дослідниця говорить про притаманне їм почуття патріотизму: “Вместе с привязанностью к своей религии, краковяк, как и всякий поляк, отличается страстной любовью к своей родине, к своему народу, к своему языку, к своим обычаям, как бы они не устарели, одним словом, ко всему своему” (7; 253), “Вне родины он чувствует смертельную тоску, и только воинская обязанность способна её преодолеть”.

Ще один аспект, якого торкається О. Водовозова, - екстравертність та оптимізм: “Все словяне гостеприимны, но краковяк считает гостеприимство наиважнейшею из всех добродетелей... /Он/ чрезвычайно вынослив: в метель, слякоть, мороз и ветер он бодро отправляется в путь /.../ Как бы ни была тяжела жизнь краковяка, он никогда не утрачивает своей весёлости, недаром же в одной песне говорится: «будь что будет, краковяк всегда смеётся». Наступним штрихом до портрету краковяків є їхня великодушність та відвага: “Если порой краковяк может жестоко и благородно отместить за обиду, его душе доступно и великодушие: вскочить в воду, броситься в огонь, остановить скачущих лошадей, чтобы спасти жизнь ближнего – на это, за небольшим исключением, способен каждый из них”.

Не менше уваги дослідниця приділяє й кувякам. Характеризуючи їх, вона, зокрема, зазначає: “Познаньские поляки – кувяки – отрасль великопольского народа, гордятся своей зажиточностью, плодородной землёй, отличаются от других поляков Пруссии благоразумием и практичностью”. У дослідженні є й зауваги щодо поляків пруської Силезії, які змальовуються як “народ в высшей степени трудолюбивый и добросовестный: между ними существует обычай, чтобы батраки и рабочие работали без всякого надзора; они считали для себя позором, если бы к ним приставлен был надсмотрщик”.

О. Водовозова фіксує також деякі риси характеру мазурів. “Мазуры отличаются всеми типичными чертами характера поляка: живостью, остроумием, любовью к весёлости и гостеприимством. /.../ Наиболее выдающеюся другою чертой их характера является склонность к мести, которая проявляется многочисленными поджогами. /.../ Пьянство между ними сильно распространено. /.../ Не менее распространено легкомысленное отношение между представителями двух полов, и о нравственности здешних девушек идет очень дурная слава. Часто попадают мазуры и на воровстве, но это происходит не от нечестности их натуры, а исключительно от их полного невежества”. Від характеристики окремих народностей у складі польського етносу дослідниця переходить до загальної характеристики поляків. Стислими фразами у праці схарактеризовано деякі риси національної вдачі: “Поляк прежде всего человек бесконечно живой, весёлый, остроумный и находчивый (оптимізм). /.../ В танцах отражается нрав нервный, подвижный, вечно увлекающийся и воспламеняющийся... Во всех поступках польского народа ясно сказывается стремление действовать под влиянием сердца и чувства, ум и воля подчиняются этому влечению и в большинстве случаев парализуются ими (імпульсивність) /.../ Всегда высокого мнения о себе и о своём уме, он переоценивает свои умственные и физические силы (зарозумілість). /.../ По натуре поляк человек добрый, способен на великие жертвы на пользу общего дела, но редко может довести его до конца с терпением и постоянством. Ни упорная продолжительная мстительность, ни постоянная дружба – не в его натуре (непостійність, мінливість). /.../ Поляки народ замечательно даровитый, но их воспламеняемость, легкомыслие и большая склонность к самообольщению нередко увлекали их за пределы рассудка, заставляя делать большие ошибки. Но горький опыт вынуждает их осознавать свои промахи, и это осознание в конце концов научило их многому. /.../ Поляки, по крайней мере, известная группа среди них, отдавшая свои силы на служение интересам своей родины, всё более отрешается от легкомыслия и неуравновешенности (здатність до подолання негативних ментальних настанов). /.../ крепостнические замашки дают себя чувствовать и теперь, и в наше демократическое время сказывается даже в интеллигентных людях кичливостью, высокомерием, заносчивостью в своих отношениях с сослуживцами, работниками, людьми ниже себя поставленными. /.../ Поляк хочет во всё первенствовать, даже в том, что

заслуживает всеобщего осуждения (зверхність, пихатість)”. Почуття патріотизму, про яке вже говорилося як про характерну ознаку краковяків, фіксується і як притаманне етносу в цілому: “До сих пор характерными чертами польского народа следует считать сильную впечатлительность и страстную любовь к родине”. У роботі зустрічаємо також спостереження щодо віронетерпимості та релігійної експансії поляків: “Поляки уже испокон века стремились заставить православных переменить свою веру на католическую. С простым народом, который твёрдо держался веры своих отцов, было в этом отношении труднее, чем с высшими классами, легко соблазняемыми привилегиями католиков”. Варто звернути увагу не лише на постульований тут загальновідомий нині історичний факт, а й на заувагу щодо стійкості у вірі простого народу, яка свідчить також про зростання цікавості до життя селянських мас (звісно, йдеться саме про українське селянство).

Дослідниця відзначає також не досить сильно розвинені батьківські почуття й одночасну суворість та авторитарність у вихованні: “Родители относятся к детям без особой теплоты. /.../ Удивительно, как легко одевают здесь детей (они часто гибнут от простуды, хотя при этом родители горько их оплакивают). /.../ Каждый взрослый считает вправе требовать от детей самых разнообразных услуг и немедленного выполнения... за малейшее слушание они получают сильную трепку. Эти педагогические меры господствуют как среди простолюдинов, так и среди панов”. Ще одна коротка заувага також визначає родинні стосунки: «Главное, что спланивало крестьянскую семью – это общий труд».

Ще одна праця О. Водовозової – “Как люди на белом свете живут” – доповнює відомості, що містяться у вищерозглянутій. У ній зустрічаємо характеристику представників польського етносу за місцем локалізації – зауваги щодо характеру поляків австрійських та німецьких. Характеристика поляків австрійських містить ще й елемент аналізу з урахуванням суспільного розшарування. Наведемо кілька цитат на підтвердження цієї сентенції. “Несомненно, что среди высших польских классов Галиции есть люди человеколюбивые и порядочные, но громадное большинство их уже сделалось утеснителями и угнетателями русин; далеко не великодушно поступают они с ними и в настоящее время: они гордо, презрительно относятся к русинам и их попам, которые одни только и были всегда заступниками своего несчастного народа, преследуя язык и веру» (зверхність, віронетерпимість шляхти). Продовжуючи характеризувати вищий соціальний прошарок польського етносу, дослідниця зауважує: “Польские паны, имеющие в Галиции поместья, весьма плохие хозяева. Здесь высшие классы польского народа издавна отличались своею любовью к удовольствиям и к роскошной жизни. Каждый из них думает прежде всего об удовлетворении своего тщеславия, делая все, чтобы быть влиятельным, значительным, и обратив внимание на свою красивую одежду, на свой экипаж, на обстановку своего дома, они совсем забросили своё сельское хозяйство... всё это привело к тому, что большая часть крупных поместий до того обременена долгами, что одна уплата процентов по ним часто поглощала чуть не весь доход” (марнотратність, безгосподарність).

О. Водовозова також вдається й до характеристики селянства, не лише констатуючи наявність тих чи інших рис, а й роблячи спробу відстеження деяких тенденцій. Так, зокрема, вона зазначає: «...в последнее время все попытки онемечить польских крестьян встречают всё более противодействие среди них: некоторые не иначе отвечают хозяевам, как на своём родном языке. /.../ Относительно просвещения всё польское простонародье Австрии стоит на очень низкой ступени развития, даже сравнительно с русинами, которые опередили их и по количеству грамотных, и по числу школ. /.../ В самое последнее время, однако, между польским простонародьем Австрии явилось стремление к приобретению грамотности и просвещению» (пробудження національної свідомості, потяг до знань).

У даній праці містяться також відомості про зростання громадянської свідомості серед нижчих верств суспільства (селянських мас). Ілюстрацією може послугувати хоча б такий факт, наведений дослідницею: “...они (поляки) прислали недавно в редакцию одной из газет заявление, в котором высказывают... свои желания и стремления. Они требуют, чтобы их не обременяли новыми податями, чтобы поляки в парламенте не предавали национальные интересы, а также обращаются к своим польским братьям: не ходите в корчму после

трудового дня, а в семье читать книги, устроить дом для общих собраний, свадьбы делать дома, а не в корчме, не распивать спиртные напитки и не курить табак, вежливо обращаться со своими женщинами, уничтожить дымные хаты, развести садики и цветники около домов, носить одежду предков и перестать покупать немецкие сюртуки, не унижаться, не целовать руку чиновнику, ни пану – достаточно поклониться или подать руку”.

Аналізоване дослідження відзначають також спроби виокремити риси національного характеру через пам'ятки фольклору, про що свідчить хоча б таке спостереження: “Что представляет корчма для крестьянина – видно из следующей песенки: «Солнышко и корчма – два Божих дара; без них поляк не может жить на свете. Солнышко даёт ему жизнь, корчма – развлечение». Песня говорит сущую правду: для польского народа, страстно любящего веселье, танцы и большую компанию, корчма – истинный клад...”.

Ще одна риса характеру, на яку вказує О. Водовозова, - щедрість і всіляке засудження скнарості: “... у истых поляков широкая натура: они любят на славу угостить соседа и повеселиться, кутнуть на всю, щёгольски одеться и хорошо пожить. Не только скопидомы, но даже люди экономные не пользуются доброй славой, и если такие встречаются, они употребляют все средства, чтобы скрыть свою бережливость: скопленные деньги они меняют на серебро, прячут в пузырь или высыпают их в горшок, закапывая его под печь или под жернова, а то и закапывают под каким-нибудь деревом в поле”.

Не менше уваги приділено у праці й полякам Німеччини. Риса їхнього характеру також стали предметом уваги дослідниці. Аналізуючи, вона порівнює їх з особливостями характеру поляків Австрії: “Так же, как их собратья в Австрии, чрезвычайно любят развлечения. Их женщины требуют от мужчин быть не только сильными и работающими, но и остроумными, ловкими танцорами, чтобы они хорошо пели”.

Крім того, варто звернути увагу на те, що О. Водовозова розмежовує настанови ментальні й соціальні: “Поляки Германии, народ вообще честный, как и вообще польское простонародье, не считают преступлением взять из панского огорода всё, что можно ловко стянуть, набрать хворосту из леса пана и загнать его скотину”.

Також виокремлює дослідниця й риси, що стосуються духовності, ще раз відзначаючи релігійність поляків, а також наголошуючи на міцності родинних стосунків та ієрархії: “Кумовья говорят друг другу «вы», старшим постоянно говорят «вы», и вообще жизнь поляков в Германии совсем патриархальная. Отец является начальником всей семьи, и ни жена, ни взрослые дети ничего не делают без его ведома; со своей стороны и отец ничего не сделает, не посоветовавшись с женой и старшими членами семьи “. Також зустрічаємо вказівку на схильність до громади: “Староста, т.е. солтис, является будто отцом всей общины, и пользуется большим уважением членов”.

Відзначає О. Водовозова також характерну емоційність і певну схильність до містики: “Религиозность поляка не мешает ему быть суеверным и прибегать к колдовству. Точно также религия не удерживает его от проклятий, брани и угроз, когда что-нибудь раздражает его: тогда гнев сразу овладевает им и совершенно побеждает рассудок”. Праця “Как люди на белом свете живут”, як і аналізована перед тим “Жизнь европейских народов”, подає загальну характеристику поляків – свого роду узагальнений психологічний портрет етносу – “всех поляков Западной Европы”, робить спробу “выдвинуть те черты их народного характера, нравов и обычаев, которые более или менее общи...”. Такими рисами її авторка вважає емоційність, прагнення діяти за велінням серця і почуття, схильність до миттєвої зміни настроїв, довірливість, зарозумілість, схильність залишати почату справу недоробленою, брак розсудливості, поєднання доброти й запальності, схильність до злоби й жорстокості під впливом пориву у поєднанні з готовністю до прощення. “Эта неровность характера, это полное отсутствие какой бы то ни было уравновешенности дают себя чувствовать в политической, общественной и даже семейной жизни поляка: то он в восторге, воодушевлении и в высшей степени подвижен, то находится в полном унынии. Эти переходы от одного настроения к другому – одна из самых характерных черт польского народа. Так же переменчивы его отношения к людям”. Похідною від цієї риси можна вважати іншу, зазначену дослідницею – схильність до крайніх виявів будь-якого почуття, настанови чи дії,

які найчастіше виявляються “занадто”: “Он является то кичливым, заносчивым, надменным, самоуверенным, злобноостроумным, то более, чем нужно, добродушным, даже раболепным и льстивым”. Ці самі риси, стверджує О. Водовозова, проявляються й у сфері політичної діяльності та військового мистецтва, а також виявляються в надзвичайній широті душі, щедрості і схильності “ставити руба останню копійку”, характерній не лише для панства, а й навіть для простого люду: “всё, напоминающее расчётливость, они считают в высшей степени презренным”.

Варто зазначити, що в даному дослідженні авторка не лише виокремлює й фіксує певні риси національного характеру, а й намагається інтерпретувати їх як ментальні настанови, роблячи висновки щодо впливу цих рис на історичну долю нації та становлення самосвідомості. Так, наприклад, вона говорить про те, що пристрасна любов поляків до батьківщини та до своєї національності “не приносит той пользы для их национального дела, какую можно было бы ожидать при их всеобщем увлечении национальными идеалами. /.../ Это происходит оттого, что поляки большие фантазёры, им трудно отрываться от мечтаний, как бы красноречиво действительность не доказывала всего сумасбродства и фантастичности их замысла”.

Серед інших рис О. Водовозова називає гнучкість розуму, щоправда відмовляючи полякам у його силі та глибині. Також наголошується на вже згадуваній раніше притаманній полякам глибокій і пристрасній релігійності на фоні незліченної кількості залишків язичництва і грубих забобонів а також – любові “к внешнему блеску, пышным торжественным церемониям, процессиям, блестящей церковной службе...”.

Як ще одна константа змальовується шляхетне ставлення до жінки, роль якої в суспільстві, на думку дослідниці, є досить важливою: “...она всецело подчиняет себе любящего человека, заставляет его полюбить свою родину и служить её интересам... /або ж/ она делает его слепым орудием своих замыслов”.

Як бачимо, дві праці однієї й тієї ж авторки, що відстоять в часі одна від одної на чотири роки, мають певні відмінності у змалюванні, зокрема, польського етносу, проте є значним кроком від фіксування константних рис національного характеру до їх осмислення й переведення в діяльнісну площину шляхом формування настанов.

Говорячи про наукову цінність праці О. Водовозової, слід відзначити, що відомості, продані в ній, є вартісними не лише в контексті вивчення ментальності польського етносу як такої. Поглянувши на проблему ширше, зазначимо: Україна на сучасному етапі потребує детального написання своєї етнічної історії. Як слушно зауважує О. Нельга у своїй праці “теорія етносу”, етнічна історія як наука “лишень умовно може бути одношереговою з реальною етнічною історією, бо в дійсності є часткою останньої - як феномен самосвідомості етносу, як елемент його духовної культури. З іншого боку, як наука... вона здійснює вивчення й нагромадження фактів, їх систематизацію та аналіз... вивчає факти реальної етнічної історії в їх взаємозв'язку та спадкоємності, в їх казуальній зумовленості. А це, в свою чергу, змушує звертатися й до фактів історії сусідніх етносів, народів та націй”. А отже, детального вивчення потребує національний характер польського етносу, як одна з рушійних сил цієї історії, чому й може прислужитися ширший та детальніший аналіз праць, що стали предметом уваги даної розвідки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму.- К., Критика, 2001.- 272 с.
2. Водовозова Е. Н. Жизнь европейских народов. - В трёх томах. – Т.3. – Жители средней Европы. – С.-Петербург, 1893
3. Водовозова Е. Н. Как люди на белом свете живут. Чехи. Поляки. Русины. – С.-Петербург, 1897
4. Грабовська І. Україна як метафізична реальність.- К., Генеза, 2000. -114 с.

5. Забужко О. С. Філософія української ідеї та європейський контекст: франківський період. – К.: Основи, 1993. – 126 с.
6. Когут П. В. Без каменя за пазухою//ПіК. – 2001. - №10(93). – С.29-30
7. Кононенко П. Україна: етнос, нація, держава, історична місія// Нація і суспільство: шляхи консолідації. Матеріали науково-практичної конференції (27-28 травня 1995 р., м. Дніпропетровськ). – К.: Аналітичний центр “Українські джерела”, Книжкова палата України, 1997. – 132 с. – С. 26-28
8. Матійчик Я. П. Європейський екзамен. Українсько-польські відносини на тлі пан’європейської інтеграції// Політика і час. – 2000. - №8. – С. 40-47
9. Нельга О. В. Теорія етносу. Курс лекцій. – К.: Тандем, 1997. – 367 с.

К.В. РУДЧЕНКО

ЛІСОВА СЛУЖБА МЕНОНІТІВ ЯК РІЗНОВИД АЛЬТЕРНАТИВНОЇ СЛУЖБИ У ЦАРСЬКІЙ РОСІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.

У 2004 р. відмічалось 200-річчя з часу заснування менонітських поселень, які започаткували Молочанську колонію. В наслідок цього виріс інтерес наукової громадськості до історії поселень менонітів на території сучасної України. За роки існування поселення менонітів відбувався тривалий вплив як держави на колоністів, так і навпаки. Причиною цього впливу були історичні події та умови, що певний час мали позитивні наслідки як для держави, так і для самих менонітів. Але в 60 -70-ті роки ХІХ ст. соціальне та політичне життя Росії зазнало значних змін. Тому між урядом країни та колоністами виникла дуже серйозна проблема, вирішення якої змусило піти на поступки обидві сторони і мало позитивні наслідки для всіх. Особливо це стосувалося загальної військової повинності в Росії другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

Цю подію висвітлювали деякі історики, краєзнавці та нащадки менонітів, які з повагою та гордістю ставляться до історії своїх предків. Більш детально матеріали представлені в книзі О. Бондаря. Цікаві дані було винайдено в працях Х. Гьорца та П. Классена, які ґрунтувалися на спогадах своїх предків.

У 1861 р. було скасовано кріпацтво і внаслідок цього встановилась більш помітна соціальна рівність. До того ж у Західній Європі почалось інтенсивне озброєння. Вже у Кримській війні Росія зрозуміла, що значно поступається у військовій силі західним державам. Крім того, посилення військового значення Німеччини після успішного завершення німецько-французької війни надало російським політикам привід для занепокоєння. Все це сприяло початку озброєння в Росії того часу та, перш за все, запровадження загальної військової повинності [1.-С.119].

Пільги, якими користувалися колоністи та меноніти, у тому числі за старим рекрутським статутом, із введенням загальної військової повинності, обов’язковою для всіх російських підданих, було визнано невідповідними духу нового статуту та скасовано.

Чутки про запровадження в Росії загальної військової повинності ще у 1870 р. досягли менонітського середовища та почали хвилювати його, викликаючи побоювання про те, що меноніти, всупереч своїй вірі, повинні будуть відбувати військову службу.

Перш за все необхідно відмітити, що меноніти – одна з протестантських общин, що виникла в Голандії і отримала свою назву від імені її основоположника Менно Сіменса [2.-С.17]. Подальша історія нової релігії – менонітства – пов’язана із постійною боротьбою з католицизмом. Нове вчення всюди заперечувалося пануючим класом та офіційно переслідувалося. Незважаючи на це, вчення швидко розповсюджувалось серед селянства та ремісників і за короткий термін воно досягло Голандії, Фламандії, Фрізії, Німеччині, Прусії, Польщі [3.-С.71-72].

Одним з постулатів віри менонітів стала відмова від носіння зброї, що також було однією з умов переселення менонітів на нові землі, які їм пропонувала імператриця Катерина II. У 10 пунктах маніфесту були викладені умови переселення та перелік пільг для